

การศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา*

AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST TOURIST ACTIVITIES IN LANNA

สุกัลยา โหระเรือง

Sugulya Horaraung

เทพประวิณ จันทรแรง

Thepprawin Chanraeng

พูนชัย ปันธิยะ

Poonchai Punthiya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus, Thailand

E-mail: horaraung28@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทางด้านการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา และ 3) เพื่อวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ 3 จังหวัด ลำปาง เชียงใหม่ และลำพูน จำนวน 30 รูป/คน ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวคิดทางกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา มีความหมายเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรียกว่า การจาริก การเที่ยวไป มีความสำคัญทั้งด้านจิตวิญญาณ ความเชื่อ ความศรัทธา คือ การเดินทางเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ การแสวงหาธรรมะ และท่องเที่ยวชมสัญลักษณ์ทางศาสนา ส่งผลถึงด้านสังคม ศิลปวัฒนธรรมและด้านเศรษฐกิจ 2) รูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนามี 4 กิจกรรมคือ 2.1) ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา 2.2) ด้านความเชื่อและศรัทธาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 2.3) ด้านศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมท้องถิ่น 2.4) ด้านการบูรณาการเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและนันทนาการ 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรียกว่า การจาริก จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา บอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ ผ่านทางมิติทางสังคม การท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและสังคมชุมชน เป็นการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึกทางด้านจิตวิญญาณ ความศรัทธาความเชื่อในหลักพุทธธรรม และเกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลป์ของท้องถิ่น รวมทั้งส่งผลต่อเศรษฐกิจและการนันทนาการ

* Received 10 February 2020; Revised 14 March 2020; Accepted 18 March 2020

เป็นกิจกรรมเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีคุณค่าตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ศึกษาวิเคราะห์, กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, ล้านนา

Abstract

The objectives of this dissertation were: 1) to study the concept of tourist activities and tourism in Buddhism, 2) to study the forms of activities of Buddhist tourism in Lanna, and 3) to analytical study the Buddhist tourism in Lanna. It is a qualitative research collecting the field work data by interview 30 key informants in areas of 3 Provinces: Lampang Chiang Mai and Lamphun. Its results were found that: 1) The concept of tourist activities and tourism in Buddhism keep the same meaning of the religious traveling having existed since the Buddha's time. It is called a pilgrimage. The journey plays the significance on the spirituality, belief and faith, that is the traveling for the preaching the Dhamma, for seeking the Dhamma, to sight seeing the religious symbols. It is affecting to the society, Arts & culture and the economic issue. 2) The forms of activities of Buddhist tourism in Lanna are 4 activities: (1) the Lanna Buddhist historical activities, (2) the beliefs and faith to study the Doctrine of Buddhism, (3) the Arts & Culture and the Local Buddhist Arts, (4) the integration of tourist economy and recreation. 3) Tourism activities in Buddhism dated back to the Buddha's time, known as pilgrimage. It is known as a religious tourism that has told the story of social and human development through social dimensions. The Lanna Buddhist tourism is related to the history of Buddhism and community and society. It is the study of Buddhism in depth on the spirituality, faith and belief in Buddhist principles. It is also related to the local arts culture and the Buddhist arts. It affects to the economy and recreation that is an activity to pay a visit to architecture, sculpture, and painting. The creative tourism is regarded as a valuable religious tourism until the present day.

Keywords: An Analytical Study, Buddhist Tourist Activity, Lanna

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากการแสวงบุญที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งในสมัยนั้นชาวพุทธจะแสวงบุญโดยการเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ต่อมา

ภายหลังมีผู้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ผู้ศรัทธาควรไปยัง ณ สถานที่ใดเพื่อยังให้เกิดความเจริญใจ ด้วยศรัทธา เหมือนได้เจ้าเฝ้าพระพุทธองค์ สังเวชนียสถาน 4 ตำบล เป็นสถานที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ด้วยปรากฏในพระพุทธรูปที่ สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างชัดเจน ตามหลักฐานในพระไตรปิฎก ความว่า (ที.ม. (ไทย) 10/202/150) สถานที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา 4 แห่งนี้ ๑ แห่งเป็นไฉน คือ สถานที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธาว่าพระตถาคตประสูติ ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยม ณ ที่นี้ 1 พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ณ ที่นี้ 1 สถานที่ควรเห็น ควรให้เกิดความสังเวชแห่งกุลบุตรผู้มีศรัทธา 4 แห่งนี้แลฯ อานนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวไปตามเจดีย์สถาน จักมีจิตเลื่อมใส ทำกาละแล้ว ชนเหล่านั้นจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย ดังนี้” (พุทธทาสภิกขุ, 2553) ความสำคัญทางด้านจิตวิญญาณของการแสวงบุญ ถือว่าสำคัญที่สุด กล่าวคือการแสวงบุญเป็นหนทางแห่งการบรรลุธรรมเป็นการเดินทางอันเนื่องจากจิตวิญญาณและศาสนา เป็นการเดินทางเพื่อสั่งสมบุญบารมี เป็นการเดินทางที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจ กระตุ้นเตือนให้เกิดธรรมสังเวช เกิดความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต เป็นการระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า เกิดความอึดเอิบในจิตใจ จิตใจผ่องแผ้วใสสะอาดปราศจากความเศร้าหมอง เกิดความสงบเยือกเย็นขึ้นในจิต ทำให้ผู้แสวงบุญได้ใกล้ชิดกับความจริงสูงสุด นำไปสู่การหมดซึ่งกิเลสและการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงตามลำดับต่อไป นั่นคือหนทางแห่งการบรรลุมรรคผลแห่งพระนิพพาน ในท้ายที่สุดระหว่างทางแสวงบุญ ผู้แสวงบุญจะสัมผัสได้ถึงจิตที่เป็นสุข ประกอบด้วยกุศลธรรม ด้วยการประพฤติดี ปฏิบัติชอบด้วยกายวาจาและใจ ในสถานที่อันควรประกอบกิจกรรม ดังคำกล่าวที่ว่า ได้ฟัง คือได้ฟังธรรม ฟังเรื่องราวพุทธประวัติที่เป็นบุญได้ดู คือได้เห็นพุทธเจตสังเวชนียสถานก็เป็นบุญตา ได้บูชา คือได้ปฏิบัติบูชาพระรัตนตรัยและพุทธสถาน ก็เป็นบุญตน ได้สวดมนต์ คือได้สرایยพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณก็เป็นบุญปาก ได้บริจาค คือได้ช่วยเหลือให้ทานแบ่งปันสิ่งของต่าง ๆ ก็เป็นบุญทานได้อิच्छฐาน คือ การตั้งเจตจำนงในคุณงามความดีพัฒนาชีวิตก็เป็นบุญใจ (ไพโรจน์ ชินศิริประภม, 2555)

การแสวงบุญเป็นการเดินทางภายนอกที่เป็นอุบายเพื่อการเดินทางภายใน ซึ่งการเดินทางแสวงบุญไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามพุทธสถานต่าง ๆ เป็นการเชื่อมโยงตัวเรากับความรู้สึกซึ่งของบางความหมาย ความหมายแห่งการเดินทางมิได้อยู่เพียงแต่สถานที่เชิงกายภาพ แต่เมื่อมาถึงแล้วก่อให้เกิดธรรมสังเวช ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เพราะหมายความว่าจิตใจของผู้แสวงบุญได้มองเห็นถึงธรรมะ ความเป็นไตรลักษณ์ ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ย่อมปรากฏชัดเจนผ่านสภาวะจิต ซึ่งถ้ามองเห็นและใจเกิดการเข้าถึงความเปลี่ยนแปลงก็จะได้เห็นพระไตรลักษณ์ เห็นความไม่แน่นอน เห็นความไม่เที่ยง (ประมวล เพ็งจันทร์ และนิพัทธเวช เพ็งแก้ว, 2556) ซึ่งการแสวงบุญทางพระพุทธศาสนาจะช่วยกล่อมเกล้าจิตใจให้อ่อนโยน บริสุทธิ์ และใสสะอาด

ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศนับถือศาสนาพุทธ วิถีชีวิตของผู้คนจึงมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา มีการสร้างสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาประเพณีท้องถิ่น ตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก (ปฐมาธิ นิติยาธิ, 2555) มีการเดินทางท่องเที่ยวในลักษณะของการแสวงบุญทำให้ได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการเดินทางที่ให้คุณค่าทางด้านจิตใจแก่พุทธศาสนิกชน กระตุ้นเตือนให้เกิดธรรมสังเวชไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต นอกจากการเดินทางไปยังสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าแล้ว ในสมัยต่อมาก็รวมถึงการไปเคารพบูชา กราบไหว้ วัตถุ หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ด้วย เช่น พระสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ ณ พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพุทธเอกลักษณ์แห่งดินแดนล้านนา เป็นสถานที่ที่สำคัญคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาตั้งแต่ครั้งอาณาจักรล้านนาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน ตลอดจนโบสถ์วิหารต่าง ๆ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปอันสำคัญ เป็นเครื่องระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ซึ่งนำไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอื่น ๆ ในปัจจุบันนับตั้งแต่กิจกรรมการทอดกฐิน การไหว้พระ 9 วัด รวมไปถึงการเดินทางไปไหว้พระธาตุประจำปีเกิด เป็นต้น (เชียงชาย อักษรดิษฐ์, 2546)

อาณาจักรล้านนา คือ อาณาจักรในอดีต ตั้งอยู่บริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สิบสองปันนา เช่น เมืองเชียงรุ่ง มณฑลยูนนาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผังตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน มีเมืองนายเป็นเมืองเอก และ 8 จังหวัดได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี มีภาษา ตัวหนังสือ วัฒนธรรม และประเพณีเป็นของตนเอง มีพุทธสถาน โบราณสถานต่าง ๆ ในเขตวัดวาอารามของชาวล้านนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ มากมาย ซึ่งศาสนสถานเหล่านี้ยังดำรงไว้ซึ่งความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนชาวล้านนา ได้ใช้ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ล้านนายังมีประเพณีท้องถิ่นทางด้านศาสนา อาทิ พิธีกรรมหมั้นผ้ากาสาวพัสตร์ให้แก่องค์ศาสนสถาน เช่น อุโบสถ องค์เจดีย์ และพระพุทธรูปที่สำคัญเพื่อถวายความศรัทธาและเป็นพุทธบูชาตามจารีตของชาวเหนือ (ปฐมาธิ เสาร์คง, 2554)

ปัจจุบันมีโบราณสถานและศาสนสถานที่สำคัญ งดงามและโดดเด่นเป็นจำนวนมาก ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นศาสนสถานที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือ คือ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระธาตุลำปางหลวง และวัดพระธาตุแช่แห้ง เป็นต้น ทำให้อาณาจักรล้านนามีต้นทุนทางทรัพยากรในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศาสนา เป็นแหล่งดึงดูดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สำคัญของประเทศไทย

จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธมีพัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนกระทั่งปัจจุบัน รูปแบบปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ ศรัทธาของชาวพุทธและอานิสงส์ที่ได้รับจากการแสวงบุญ นั่นคือ บุญ การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นเสมือนการเดินทาง

ด้วยเหตุผลทางจิตวิญญาณและศาสนา เป็นการเดินทางของจิตใจ เพื่อหล่อเลี้ยงจิตใจของผู้เดินทางทำให้พวกเขาได้ใกล้ชิดกับความจริงสูงสุด ศาสนสถานในล้านนาเป็นหนึ่งในต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและของประเทศ ด้วยเหตุนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะค้นคว้าศึกษาเรื่อง ศักดิ์สิทธิ์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา เพื่อเป็นแนวทางของพัฒนาการในอนาคตอันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
2. เพื่อศึกษารูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) โดยมีขอบเขตในการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา 3 พื้นที่คือ วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน โดยมีขั้นตอนในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การศึกษาภาคเอกสาร (Documentary Research) ได้ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องต่อไปนี้

1.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 และตำนานพระธาตุดอยสุเทพ ตำนานพระธาตุลำปางหลวง และตำนานพระธาตุแช่แห้ง

1.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากคัมภีร์อรรถกถา หนังสือและงานวิจัยต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลโดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) จากกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มประชากรตัวอย่างในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ข้อมูลของพื้นที่เป้าหมายในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนานั้น ผู้วิจัยได้เข้าไปในเขตพื้นที่การวิจัยที่กำหนดไว้เพื่อการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาแนวคิดและรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2.2 ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่าง โดยแนวทางในการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเนื้อหาและภาษาก่อนนำไปสัมภาษณ์กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดแต่ละกิจกรรมดังนี้ คือ 1) กิจกรรมด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา

กลุ่มเป้าหมายคือ เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน และนักวิชาการ 2) ด้านความเชื่อและศรัทธาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนา กลุ่มเป้าหมายคือ เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาส มัคทายก ประชาชนผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา 3) ด้านศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลป์กลุ่มเป้าหมายคือ เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประชาชนผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา และนักวิชาการ 4) เพื่อการบูรณาการเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและนันทนาการ กลุ่มเป้าหมายคือ ผู้นำชุมชนประชาชนผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา และนักวิชาการ การเก็บรวบรวมข้อมูล มีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง และถ่ายภาพนิ่งประกอบการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง อันได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ มัคทายก ผู้นำชุมชน ประชาชนผู้มีความเลื่อมใสศรัทธา และมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยวภาครัฐ ในแต่ละพื้นที่ศึกษา โดยมีสัดส่วนของกลุ่มเป้าหมายดังนี้

1. เจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาสในแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 2 ท่าน รวมเป็นจำนวน 6 ท่าน
2. ผู้นำชุมชนในแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 2 ท่าน รวมเป็นจำนวน 6 ท่าน
3. มัคทายกในแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 1 ท่าน รวมเป็นจำนวน 3 ท่าน
4. ประชาชนผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาและมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงพุทธทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติในแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 3 ท่าน รวมเป็นจำนวน 9 ท่าน
5. นักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยวภาครัฐในแต่ละพื้นที่ ๆ ละ 1 ท่าน รวมเป็น จำนวน 3 ท่าน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการสัมภาษณ์นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาชั้นนำเพิ่มเติมอีกจำนวน 3 ท่าน รวมเป็นจำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทั้งสิ้น 30 รูป/คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาข้างต้น ทั้งในส่วนของการศึกษาจากภาคเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ทั้งในส่วนของการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม มาทำการประมวลผล เรียบเรียงวิเคราะห์ และสรุปผล เพื่อเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการทราบและเสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

1. แนวคิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

จากผลการศึกษาแนวคิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1.1 ความสำคัญทางด้านจิตวิญญาณและศาสนา 1.2 ความสำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรม 1.3 ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ

1.1 ความสำคัญทางด้านจิตวิญญาณและศาสนา ความเป็นมาของการท่องเที่ยวเชิงพุทธนั้นมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้คือ “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด....ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม” (ที.ม. (ไทย) 10/202/150.) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การจาริก หรือ จร แปลว่า การเที่ยวไป ในครั้งแรกๆ เป็นการจาริกไปเพื่ออบรมสั่งสอนประชาชนของพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ต่อมา เมื่อมีการสร้างวัดเพื่อให้เป็นพำนักจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ วัดจึงกลายเป็นศาสนสถานเพื่อใช้เป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์ที่เดินทางมาทั้ง 4 ทิศ ส่วนประชาชนก็ใช้พื้นที่วัดเป็นที่ฟังธรรมและอุปัฏฐากอุปัฏฐัมภ์พระภิกษุสงฆ์ เช่น วัดเชตวัน วัดบุพพาราม วัดชีวกัมพวัน วัดโฆสิตาราม วัดนิโครธาราม วัดอัมพปาลีน

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ มีจุดมุ่งหมายแตกต่างกันตามหลักการบำเพ็ญบุญกริยาวัตถุ 10 ได้แก่ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย อปายนมัย เวยยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตนาโมทนามัย ฌัมมัสสวนมัย ฌัมมเทศนามัย และทิสฺสุกมัย การเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง

1.2 ความสำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรมการเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมในศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น การไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า แห่เทียนพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธยังเป็นการเดินทางเพื่อศึกษาพัฒนาจิตใจ การเดินทางเพื่อการศึกษา เรียนรู้ และปฏิบัติตามแนวทางที่ถูกต้อง ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมการเดินทางเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และจิตใจของผู้เดินทาง ให้มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง การเดินทางเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างเพื่อนมนุษย์ หมู่สัตว์ สังคม และสิ่งแวดล้อม หรือการเดินทางเพื่อสร้างประโยชน์ ความสงบสุข และสันติภาพต่อมวลมนุษย์ซึ่งอานิสงส์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยความหมายทั่วไป คือ การเดินทางเพื่อสัญลักษณ์ทางศาสนา 5 ประการ คือ ศาสนสถาน คือ สิ่งปลูกสร้างทางศาสนา ในทางพระพุทธศาสนา ศาสนวัตถุ คือ สิ่งที่เป็นวัตถุที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ เช่น พระพุทธรูป พระบรมสารีริกธาตุ กล่าวถึงการเดินทางไปบูชาพระบรมธาตุการเดินทางไปบูชาพระพุทธรูปศาสนธรรม คือ สิ่งที่เป็นพระธรรมคำสอนศาสนบุคคล คือ บุคคลที่เป็นตัวแทนบุคคลทางศาสนา

อันเป็นที่เคารพ. ศาสนกิจกรรม คือ กิจกรรมที่เป็นหลักปฏิบัติทางศาสนา เช่น การฝึกจิต การปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นไปเพื่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม

1.3 ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการเดินทางท่องเที่ยวหรือเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาที่ตนเคารพนับถือ เพื่อความเป็นสิริมงคล การทำบุญทำทาน หรือเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงตามประเพณี

นอกจากการความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรื่องการทำบุญที่ให้อันานิสงส์ผลบุญมาก ส่งผลให้เกิดเป็นเทวดาและมนุษย์ที่มีรูปร่าง มีรัศมีสวยงาม ส่งผลให้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ส่งผลเกิดในตระกูลเศรษฐี ยังส่งผลให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจต่อสังคมและชุมชน เพราะการท่องเที่ยวจะมีการก่อให้เกิดกิจกรรมต่าง เช่น การสร้างงาน อาชีพ และการใช้จ่ายเพื่อกิจกรรมดังกล่าวเป็นจำนวนมากอันส่งผลอย่างมากด้านเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา

2. รูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา จากผลการศึกษารูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา พบว่า มี 4 กิจกรรมที่สำคัญคือ

2.1 ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนารูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนามีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนามีโบราณสถานและศาสนสถานที่สำคัญ งดงามและโดดเด่นเป็นจำนวนมากที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและเกี่ยวข้องโดยตรงกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นล้านนามีตำนานพื้นบ้าน ภูมิสังคมวัฒนธรรมทางศาสนา และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา เกี่ยวข้องกับวัดที่มีพระธาตุเจดีย์ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของล้านนาคูคทองจากกรณีศึกษาจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ วัดพระธาตุคอกยสุเทพราชวรวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง และวัดพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน มีความเป็นมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรหริภุญไชยในครั้งสมัยพระนางจามเทวี จนถึงสมัยอาณาจักรล้านนา ซึ่งก่อตั้งโดยพญามังราย และการเข้ามาของพระพุทธศาสนาซึ่งก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาล้านนาได้รับการพัฒนาสั่งสมและสืบทอดโดยมีพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเป้าหมายหลอมให้มีรูปแบบและเอกลักษณ์และประวัติศาสตร์ของตนเอง พร้อมกับเป็นรากฐานทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งเป็นพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาเองจนส่งผลให้พระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของล้านนาเป็นหนึ่งเดียวกันและยังเป็นหลักฐานที่เป็นพระธาตุสำคัญต่าง ๆ อันเป็นโบราณสถานที่งดงามปรากฏมาจนถึงปัจจุบัน

2.2 ด้านความเชื่อและศรัทธาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานความเชื่อความศรัทธาของอาณาจักรล้านนามาโดยตลอดหลายร้อยปี ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนาเป็นการเดินทางไปเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างสมบุญกุศลตามความเชื่อและศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งก็คือการไปนมัสการ

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในที่ต่าง ๆ อาทิ วัดสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปีเกิด ซึ่งการแสวงบุญนอกจากจะได้บุญแล้วยังถือเป็นบุญพิเศษวิเศษวิชาวพุทธในล้านนามีความผูกพันกับพระธาตุ ในอดีตพระธาตุองค์ใดที่มีชื่อเสียง มีตำนานกล่าวถึง เมื่อถึงประเพณีการขึ้นธาตุ คือประเพณีให้พระธาตุมาถึงศรัทธาประชาชนจากต่างบ้านต่างเมืองก็จะพากันเดินทางไปสักการบูชา ไปค้างคืนนอนอุปัฏฐากเก็บกวาดบริเวณพระธาตุให้สะอาด ทำบุญตักบาตร จึงเกิดมีตำนานเรื่องการให้พระธาตุตามปีเกิด เพื่อแยกคนที่หลังไหลไปในที่แห่งเดียวกัน เป็นการรวมตัวกันของเครือข่ายคนตามปีเกิด ซึ่งอาจเป็นผลมาจากความเห็นทางการเมืองหรือกระแสสังคมในขณะนั้น นอกจากนี้ พิธีกรรมใดที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ของชาวล้านนาจะให้พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธี มีการส่งเสริมให้คนไปแสวงบุญทางพระพุทธศาสนาเข้าวัดทำบุญ ละลดเลิกละบายมุข มีการศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ปรัชญาศาสนา และปฏิบัติธรรมในระดับต่าง ๆ เกิดขึ้น ถือได้ว่าเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมความเชื่อเหนือพื้นที่แถบนี้ได้แก่การยึดถือปฏิบัติของชาวพุทธที่ต่างให้การยอมรับนับถือต่อสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระธาตุสำคัญในหัวเมืองสำคัญต่าง ในอาณาจักรล้านนา ส่งผลให้เกิดการจาริกแสวงบุญของผู้คนจากท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เดินทางท่องเที่ยวเชิงพุทธไปนมัสการพระธาตุอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสะท้อนได้ถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของผู้คนระหว่างพื้นที่ใกล้และไกลเกินกว่าที่ขอบเขตและเส้นแบ่งพื้นที่ทั้งทางกายภาพการเมืองและสังคมจะสามารถกำหนดไว้ เกิดเป็นความสัมพันธ์ภายใต้ระบบความเชื่อและศรัทธาเดียวกัน

2.3 ด้านศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมท้องถิ่น จะเห็นได้ว่างานศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ ก็มักเกิดขึ้นในวัดเช่นกัน ศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาในล้านนาถูกสร้างสรรค์ขึ้นเป็นไปตามพุทธปรัชญาแบบเถรวาท และพระพุทธศาสนาแบบพื้นเมืองล้านนานี้มีส่วนช่วยให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ขนบประเพณีแบบสังคมจารีตอันงดงาม นอกจากนี้พุทธศิลปกรรมแบบท้องถิ่นของล้านนาก็ยังเป็นส่วนสำคัญในการจรรโลงพระพุทธศาสนา ชัดเกล้าจิตใจ และเสริมสร้างบุคลิกภาพของชาวล้านนาให้มีความอ่อนโยน สุขุม นุ่มนวล มีอัธยาศัยไมตรี ถ้อยทีถ้อยอาศัย จนกลายเป็นคุณสมบัติอันประเสริฐที่มรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่นของชาวล้านนาจนกระทั่งปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงพุทธกับศิลปวัฒนธรรมทางศาสนา อาณาจักรล้านนา คือพุทธอาณาจักรในอดีตโดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี มีภาษา ตัวหนังสือ วัฒนธรรม และ ประเพณีเป็นของตนเอง มีพุทธสถาน โบราณสถานต่าง ๆ ในเขตวัดวาอารามของชาวล้านนา เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ มากมาย ซึ่งศาสนสถานเหล่านี้ยังดำรงไว้ซึ่งความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาได้ใช้ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน นอกจากนี้ล้านนายังมีประเพณีท้องถิ่นทางด้านศาสนา อาทิ พิธีกรรมห่มผ้ากาสาพัสตร์ให้แก่องค์ศาสนสถาน เช่น อุโบสถ องค์เจดีย์ และพระพุทธรูปที่สำคัญเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามจารีตของชาวเหนืออันเป็นศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมท้องถิ่นอันงดงามสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2.4 เพื่อการบูรณาการเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและนันทนาการ การท่องเที่ยวเชิงพุทธในลำนานาทางด้านเศรษฐกิจ จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีความพิเศษเป็นการนำรูปแบบกิจกรรมทางพุทธศาสนาในหลากหลายกิจกรรม เพื่อเน้นให้นักท่องเที่ยวศึกษาหาความรู้ และการนันทนาการในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม ขนบจารีตประเพณีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นยังส่งผลโดยตรงต่อการสร้างสรรค์และบูรณาการทางเศรษฐกิจ อันเกิดจากการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งนอกเหนือจากหลักการดังกล่าวแล้ว เทศกาลและงานฉลองอันเกี่ยวเนื่องกับพุทธประเพณีต่าง ๆ รวมไปถึงสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่าง ๆ จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน ซึ่งส่งผลต่อการได้มาซึ่งรายได้จากการท่องเที่ยววัดกับธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการบูรณาการทั้งด้านเศรษฐกิจและการนันทนาการจากการท่องเที่ยวเชิงพุทธของศาสนาสถานในลำนานา

3. วิเคราะห์กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในลำนานา

จากผลการวิเคราะห์การท่องเที่ยวเชิงพุทธในลำนานา พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (The Religious Tourism) มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

3.1 ด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในลำนานารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โดยใช้ศาสนวัตถุและโบราณวัตถุธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดที่อาศัยความงามทางด้านศิลปกรรม ภูมิปัญญาการสร้างสรรค์ ความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาและท้องถิ่นอันมีความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

3.2 ด้านความเชื่อและศรัทธาเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพุทธศาสนาโดยใช้รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยววันเกี่ยวเนื่องกับหลักศรัทธาความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีมาอย่างยาวนานประสานกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นการศึกษาถึงหลักพุทธธรรม การปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา การไหว้พระ สวดมนต์ อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ ความเชื่อในอานิสงส์ การสร้างสมความดีและการสะสมผลบุญ รวมทั้งการขัดเกลาจิตใจ ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระธาตุปีเกิด ตามความเชื่อแบบลำนานา การไหว้พระพุทธรูปและศาสนสถานที่สำคัญต่าง ๆ การปฏิบัติธรรมรวมถึงการท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเชื่อต่อเนื่องมาอย่างยาวนานเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก ที่อาศัย

ความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

3.3 ด้านศิลปวัฒนธรรมและพุทธศิลปกรรมท้องถิ่น รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด ที่อาศัยความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมแบบเถรวาทของล้านนาอันมีเอกลักษณ์และความงดงามเฉพาะตนและยังสอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรม และประเพณีของท้องถิ่นล้านนาที่ได้รับการสืบทอดความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวมาอย่างยาวนานเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ที่อาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจ

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปะ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม เช่น พุทธศิลป์ ที่อาศัยประวัติศาสตร์ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้น ๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ

3.4 เพื่อการบูรณาการเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและนันทนาการ ล้านนามีความสมบูรณ์ด้านทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามหาศาลต่อการท่องเที่ยวเพราะวัดเป็นทุกอย่างของสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจแห่งความเคารพนับถือและความร่วมมือ วัดจึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวที่มีลักษณะที่สัมพันธ์กับความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยสิ่งที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมศาสนสถาน ได้ระบุนว่าพระพุทธรูป พระธาตุ เจดีย์ พระวิหาร พระอุโบสถ ศิลปกรรม - สถาปัตยกรรม หอไตรหอธรรม ตลอดจนสภาพแวดล้อมของวัด ความเก่าแก่ของวัดและถือเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญยิ่งต่อสังคมไทย อันเป็นลักษณะสำคัญเชิงนันทนาการ การจัดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนาของวัดทั้งด้านการคมนาคม ที่พักอาศัย การนำเที่ยว อาหารของที่ระลึก การบริจาค และการใช้จ่ายด้านอื่น ๆ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวอีกมากมาย จึงส่งผลโดยตรงทางการบูรณาการทางเศรษฐกิจต่อสังคมและชุมชน เพราะการท่องเที่ยวย่อมมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมายเพื่อรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวซึ่งนับวันจะมีความเจริญเติบโตมากขึ้นอย่างทวีคูณและยั่งยืน

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธของล้านนาดังกล่าวข้างต้น จะเป็นทรัพยากรทางสังคมอันสำคัญในการบอกเล่าเรื่องราวของพัฒนาการทางสังคมและชาติพันธุ์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาส่งผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม ขนบประเพณี องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและคุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตและมิติต่าง ๆ ของบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อภิปรายผล

แนวคิดกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนาที่ย้อนกลับไปถึงครั้งพุทธกาลและอ้างอิงถึงพุทธประวัติตลอดจนเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดรูปแบบทางกิจกรรมการท่องเที่ยวอันสะท้อนออกมาตามรูปแบบและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม คือการท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่ธรรมะ การแสวงหาธรรมะ การไปเยี่ยมเยียนพุทธสถาน ธรรมสถาน และบุคคลสำคัญต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นไปตามความเชื่อความศรัทธา และหลักการแห่งอานิสสตลอดจนเป็นการสร้างผลบุญ สังสมบุญบารมี โดยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีแหล่งก่อเกิดจากพุทธภูมิและได้รับการถ่ายทอดผ่านพุทธอาณาจักรต่าง ๆ สู่ล้านนาและมีพัฒนาการที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพทางสังคมและระบบทางวัฒนธรรมของล้านนาเองจนเกิดเป็นเอกลักษณ์และได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในเชิงพุทธของสังคมล้านนามาอย่างยาวนาน รูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา มีรูปแบบทางกิจกรรมที่สำคัญในลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ของทั้งพระพุทธศาสนาในล้านนาและระบบทางสังคมชุมชนของล้านนาเพราะพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางระบบสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาอย่างหนึ่งเดียวกันมาโดยตลอด อันส่งผลทำให้เกิดรูปแบบและกิจกรรมอันมีลักษณะสำคัญและเกี่ยวเนื่องกันคือการท่องเที่ยวอันเกิดจากความเชื่อความศรัทธาในหลักการทางพระพุทธศาสนา เพราะคติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานทางความเข้าใจต่อโลกของสังคมล้านนา ซึ่งสะท้อนผลออกมาให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธของล้านนาในรูปแบบทางสังคมศิลปวัฒนธรรมที่แสดงออกทางพุทธศิลปกรรมแบบท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมจารีตแบบล้านนาที่งดงาม และยังส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่บูรณาการเข้ากับระบบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นตลอดจนด้านนันทนาการที่เป็นรูปแบบที่พัฒนากันไปตามบริบททางสังคมมาอย่างยาวนาน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา จะเห็นได้ว่าสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานก่อให้เกิดทรัพยากรอันมีคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างสูงของสังคมล้านนา ด้วยทรัพยากรเหล่านี้เป็นพื้นฐานอันก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธและมีพัฒนาการควบคู่และปรับเปลี่ยนไปตามมิติและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา รวมถึงยังก่อให้เกิดปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ครอบคลุมทุกมิติทางสังคมศิลปวัฒนธรรม ขนบประเพณี อันงดงามเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาอันเป็นระบบอันสำคัญยิ่งทางอารยธรรมของสังคมมนุษย์ที่พึงมี พึงเป็น อันก่อให้เกิดประโยชน์ครบทุกด้าน และนับเป็นรูปแบบที่งดงามที่สมควรได้รับการสืบทอดให้อยู่คู่สังคมไปอย่างยาวนาน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พบว่า กระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดในภาคเหนือมี

ประเด็นที่สำคัญ 4 ประเด็นคือ 1) การจัดการด้านพื้นที่มีการจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ 2) การจัดการด้านแผนพัฒนา มีการจัดทำแผนพัฒนาวัดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว 3) การจัดการด้านบุคลากร มีกระบวนการจัดการบุคลากร 4) การจัดการด้านระบบการสื่อความหมาย การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคมของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม มีการพัฒนาทางด้านระบบสื่อความหมายของวัด นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของวัดพระธาตุดอยสุเทพไว้ว่า ตามคติความเชื่อเรื่อง ชูธาตุ คนเกิดปีมะแม พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเคล็ดลี้ลับว่าเมื่อมานมัสการตามทิศทั้ง 4 ผลานิสงส์ที่ได้จะต่างกัน ทิศเหนือ ขอให้มีปัญหาอุจพระจันทร์เพ็ญทิศใต้ ขอให้ได้เป็นพระภิกษุสงฆ์ได้บวชในชาติหน้า ทิศตะวันออกจะได้ขึ้นสวรรค์ ทิศตะวันตกถือเป็นการเคารพบูชาสูงสุดต่อพระธาตุ หากกล่าวคำนมัสการจะสมหวังในสิ่งปรารถนาทั้งปวง ตามตำนานพระเจ้าเลียบโลกผูกที่ 1 ได้มีเรื่องเล่าว่าเมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยบริวารทรงเสด็จขึ้นไปดอยอุจฉกบรรพต ณ สถานที่แห่งหนึ่งเป็นที่ราบอยู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ของดอยสุเทพ) ทรงทอดพระเนตรแล้วตรัสกับพระสารีบุตรว่า หลังจากปรินิพพานแล้วพระธาตุก็จะมาประดิษฐาน ณ ที่นี้ (พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี และคณะ, 2556)

องค์ความรู้ใหม่

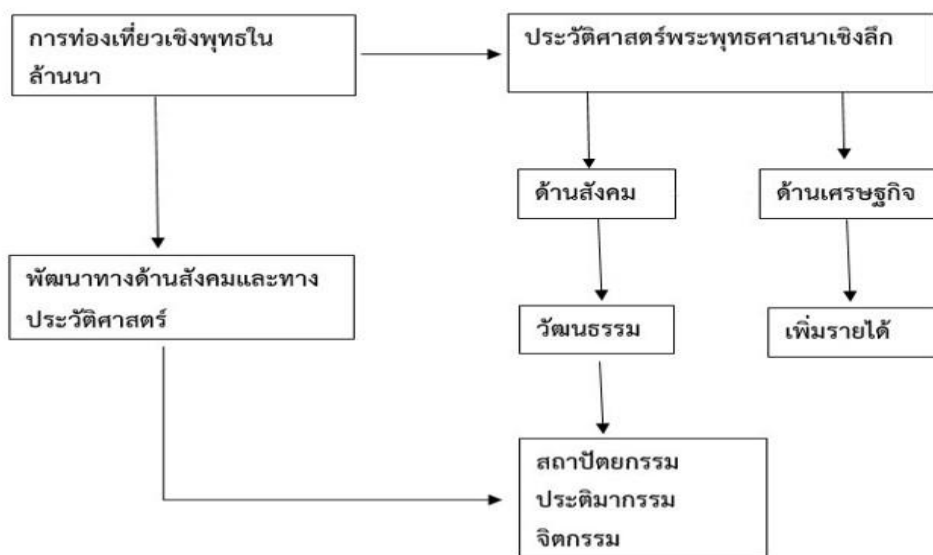
จากผลการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนาก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สำคัญคือในการท่องเที่ยวเชิงพุทธของล้านนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึกอันเป็นรากฐานของสังคมล้านนามีความสำคัญทั้งด้านจิตวิญญาณ ศาสนา ด้านสังคม ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ชุมชน และด้านเศรษฐกิจ การันทุนจากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่บอกเล่าเรื่องราวโดยรอบของมิติทางสังคมล้านนาอันมีการพัฒนาการทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์ประสานกับพระพุทธศาสนาในล้านนาที่ทรงคุณค่า และบทพิสูจน์ที่สำคัญคือ ระบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธของล้านนาได้รับการยอมรับเรื่องความงดงาม รวมถึงได้รับการยึดถือปฏิบัติและสืบทอดมาอย่างยาวนานมาจนถึงปัจจุบัน และยังคงสามารถปรับเปลี่ยนไปตามมิติและปรากฏการณ์ต่างทางสังคมได้อย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาไปตามบริบททางสังคมด้านกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น ควรมีการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการปรับปรุง และความน่าสนใจของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างไร

ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สถาปัตยกรรม และวิถีชีวิต

สิ่งสำคัญต้องมีการวางแผนการใช้พื้นที่ ระบบการจัดการที่สามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การกำจัดขยะ ระบบสื่อสารคมนาคม ลานจอดรถ ที่พักโรงแรม ร้านอาหาร และร้านขายของที่ระลึกให้พอเพียงกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการประเมินผลกระทบจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่จะตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางแผนนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสม คือ การประเมินผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผลกระทบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม และผลกระทบต่อการเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่ ผลกระทบต่อการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การวางแผนนโยบายที่สมดุล และแนวทางการจัดการเพื่อควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การก่อให้เกิดผลประโยชน์สุทธิ ที่สูงสุดต่อพื้นที่ ซึ่งพอสรุปเป็นองค์ความรู้การท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา ดังแผนผังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แผนผังองค์ความรู้การท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา

นอกจากนี้ ขั้นตอนการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ควรจะรวมถึงการฝึกอบรมคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น ให้รับรู้และมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้การพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้ และการฝึกอบรม เพื่อให้บุคลากรมีความรู้และแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับว่าเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่าแนวคิดกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนา เกิดจากการยอมรับนับถือและความเชื่อตามหลักการทางพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ ทั้งพุทธประวัติ เหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวไปตามวัตถุประสงค์และเจตนาทางการเผยแพร่ แสวงหา และสร้างสมบุญกุศลตลอดจนความเชื่อในผลบุญและอานิสงส์ในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างอันเกี่ยวเนื่องหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา จนพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธในแผ่นดินล้านนานับตั้งแต่อดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

รูปแบบกิจกรรมของการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนาทำให้ได้รับความรู้ทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา ที่จะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตในด้านศาสนาที่มีการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในที่ต่าง ๆ โดยการแสวงบุญพระธาตุประจำปีเกิดจัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนาทางด้านจิตวิญญาณ และยังเป็นกิจกรรมเที่ยวชมบริเวณวัดเชิงสร้างสรรค์ที่ได้รับความรู้ในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมที่ส่งผลก่อให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจ การนันทนาการ จัดเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนาที่มีค่ายิ่งในทางสังคมและทางประวัติศาสตร์

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในล้านนาเกิดจากแหล่งกำเนิดทางพระพุทธศาสนาที่ส่งอิทธิพลต่อพุทธอาณาจักรล้านนา โดยส่งผ่านจากพุทธภูมิผ่านพุทธอาณาจักรที่สำคัญในอดีต เมื่อเข้าสู่ล้านนาก็รับการพัฒนาบ่มเพาะให้เป็นรูปแบบที่งดงามเป็นเอกลักษณ์ ก่อให้เกิดรูปแบบทางกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวอันเป็นอัตลักษณ์และประสานกับทุกมิติของสังคมและชุมชนของล้านนา โดยระบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธของล้านนามีประวัติที่ยืนยันว่าเป็นระบบที่มีการกระทำกันมาอย่างยาวนาน และได้รับการยอมรับรวมถึงสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันรวมทั้งสามารถพัฒนาการและต่อยอดปรับเปลี่ยนไปตามปรากฏการณ์ต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบทางอารยธรรมในสังคมมนุษย์ที่ทรงคุณค่า งดงามและลงตัวก่อประโยชน์อย่างแท้จริง

1) ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ควรมีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคและจังหวัด โดยมีแผนการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะสงฆ์ หน่วยงานการท่องเที่ยวภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษา และบริษัทท่องเที่ยวเอกชน

รวมไปถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและชาวบ้านในชุมชน 2) ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายรูปแบบการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของวัด ได้แก่ การจัดทำผังการใช้สอยพื้นที่ของวัดตามบทบาทหน้าที่ เป็น 3 เขต คือ เขต (1) พุทธาวาส เป็นพื้นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ (2) เขตสังฆาวาส เป็นพื้นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร และ (3) เขตธรณีสงฆ์เพื่อให้บริการชุมชนหรือเขตสาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นสถานที่ตั้งของอาคารสิ่งก่อสร้างและกิจกรรมที่ให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปและนักท่องเที่ยว 3) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยววัดในระดับภูมิภาคและระดับประเทศเพื่อประเมินผลการท่องเที่ยวด้านศาสนาและวัฒนธรรมในภาพรวม ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาวัดต้นแบบที่จัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- เชียงชาย อักษรดิษฐ์. (2546). *พระธาตุคุดยสุเทพ พระธาตุปู่เกิดปี่มะแม*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- ปฐมาศ นิตยาชิต. (2555). กลยุทธ์การจัดการองค์ประกอบการท่องเที่ยววิถีพุทธอย่างยั่งยืน จังหวัดกาฬสินธุ์. ใน *วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว*. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปฐมเวช เสาวคง. (2554). สืบสาน-ธำรงรักษ. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประมวล เพ็งจันทร์ และนิพัทธเวช เพ็งแก้ว. (2556). *จาริกจิตวิญญานบนแดนพุทธภูมิ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ บริษัทสถาตา ฟับลีเคชั่น จำกัด.
- พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี และคณะ. (2556). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. ใน *รายงานการวิจัย*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). *พุทธประวัติจากพระโอษฐ์แปลจากพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา.
- ไพโรจน์ ชินศิริประภม. (2555). *เส้นทางสายปัญญา อินเดีย เนปาล*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.